

UTKAST!

Juristforbundets policydokument om digitalisering – utkast fra JF Tech Forum

Bakgrunn

Den pågående digitaliseringen omfatter de fleste områder og vil sterkt påvirke det norske samfunnet de kommende årene. Digitaliseringen er transformerende i sin natur og utviklingen vil preges av så vel innovasjon og muligheter, som av nødvendige og utfordrende omstillingsprosesser. Ikke minst vil dette merkes innenfor utviklingen og anvendelsen av kunstig intelligens.

Så vel private som offentlige aktører sliter med "utdaterte reguleringer" som utilsiktet og unødvendig hindrer bruk av nye og mer effektive teknologiske løsninger. Lovgiver og tilsynsmyndigheter utfordres i sin tur på å finne løsninger hvor dette kan unngås så langt mulig, ofte kritiserte for at tilpasningen av rammebetingelsene tar for lang tid.

Ikke minst i slike situasjoner, hvor utviklingen påvirker et helt samfunn og hvor det fremmes krav om endring av rammebetingelser under tidspress, er det viktig å sikre at disse endringene skjer i tråd med demokratiske rammer og rettsstatsprinsipper, herunder at det ikke skjer ubevisste og utilsiktede forskyvinger i eksisterende interesseavveininger. Juristrollen har et sentralt og viktig samfunnsansvar i dette henseende.

Et annet viktig tema gjelder kompetanse og de behov for tilpasning, ikke minst tverrfaglig, som utviklingen medfører for jurister. Teknologien påvirker også den juridiske profesjonen og arbeidsmetodikken som sådan, blant annet ved utviklingen av Legal Tech- og Law Tech-applikasjoner. Disse endringene stiller krav til nytenking innenfor både juridisk virksomhet og utdanning for å sikre en profesjonsutvikling som kan møte de økende forventninger, behov og krav som følger med samfunnsdigitaliseringen.

Juristforbundet vil aktivt arbeide for å ivareta våre medlemmers interessen og den juridiske profesjonens samfunnsansvar i den beskrevne utviklingen. I perioden 2020-21 vil Juristforbundets policyarbeid innenfor digitalisering fokusere på følgende innsatsområder:

- Digitalisering og den juridiske profesjonen
- Digitalisering innenfor offentlig og privat sektor
- Demokratiske og etiske rammer for å sikre en hensiktsmessig samfunnsdigitalisering

UTKAST!

Digitalisering og den juridiske profesjonen

På lik linje med andre profesjoner vil også den juridiske profesjonens relevans og arbeidsmåter sterkt preges av den teknologiske utviklingen. Dette reiser viktige problemstillinger relatert til arbeidsmarked, juridisk virksomhet, kompetanse og utdanning.

Arbeidsmarked

Jurister innenfor såvel offentlig som privat sektor vil konfronteres med problemstillinger som forutsetter endrede, ofte tverrfaglige, kvalifikasjoner og kompetansekrav. Videre vil stadig flere beslutnings- og styringsprosesser digitaliseres og være støttet av systemer med innslag av kunstig intelligens. Dette reiser ikke bare spørsmål om hvordan behov for videre- og etterutdanning kan ivaretas, men vil også medføre utfordrende omstillings- og nedbemanningsprosesser i arbeidsmarkedet. Det må sikres at utviklingen skjer på en ansvarlig, hensynstakende og hensynsmessig måte. Ikke minst gjelder dette i forhold til bruken av kunstig intelligens, hvor arbeidstakernes interesser med hensyn til blant annet likebehandling, transparens, tillit og ansvarsidentifisering må ivaretas. Dette forutsetter et nært samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets parter, både lokalt og sentralt.

- *Juristforbundet vil arbeide for medlemmenes tilgang til relevant informasjon om rettigheter og muligheter vedrørende omstillingsprosesser som en følge av digitalisering og bruk av kunstig intelligens på arbeidsplassen.*
- *Juristforbundet støtter og vil arbeide for de prinsipper som er nedfelt i den norske "[Erklæring om bruk av kunstig intelligens i arbeidslivet](#)". Erklæringen omfatter retningslinjer og prinsipper for utvikling og bruk av kunstig intelligens samt anbefalinger om kompetansehevende tiltak og om kunnskapsbehov vedrørende samfunnsmessige og økonomiske konsekvenser.*

Juridisk virksomhet

Forretningsmodeller for juridisk rådgivning vil utfordres og konkurranseutsettes på en måte som vi ikke har sett tidligere, ikke bare fra angrensende profesjoner og markeder, men også fra internasjonale aktører som med nye disruptive teknologiske løsninger i høyere grad vil kunne nå kunder i det norske markedet innenfor kostnadseffektive rammer. Juridiske virksomheters omstillings- og tilpasningsevne til disse endringene vil for mange være avgjørende for fortsatt drift. Det er fremdeles et stort behov for grunnleggende informasjon og kunnskap om muligheter og utfordringer i dette henseende blant mange av Juristforbundets medlemmer.

- *Juristforbundet vil arbeide for å øke medlemmenes kunnskap om de virksomhetsmessige konsekvenser (muligheter, utfordringer, krav og forventninger) som den teknologiske utviklingen medfører.*

Kompetanse og utdanning

De ovenfor beskrevne endringene stiller krav til juristprofesjonen som sådan og stiller krav til nytenking innenfor både juridisk virksomhet/profesjonsutøvelse og utdanning. Juristforbundet vil arbeide aktivt for å fremme våre medlemmers rettigheter og konkurransevne i denne utviklingen og for at den juridiske profesjonen utvikles til å kunne møte de behov, krav og forventninger som følger av samfunnsdigitaliseringen.

UTKAST!

- *Juristforbundet vil arbeide for medlemmenes tilgang til kompetansehøyende tiltak og hensiktsmessig videre-/etterutdanning for å møte de profesjonsbehov som følger av samfunnsdigitaliseringen.*
- *Juristforbundet vil løfte spørsmålet om hvordan den grunnleggende juristutdanningen kan utvikles for å bedre møte de generelle behov, krav og forventninger som samfunnsdigitaliseringen stiller til juristprofesjonen.*

UTKAST!

Digitalisering innenfor offentlig og privat sektor

Digitaliseringen byr på mange muligheter til effektivisering og verdiøkning innen såvel offentlig som privat sektor. Innenfor offentlig sektor har digitaliseringen ikke bare et stort kostnadsbesparende potensial, men vil også kunne bidra til bedre og mer effektive forvaltningsprosesser og offentlige tjenester til borgerne og næringslivet. Rettssikkerhetsprinsipper om f.eks. forutsigbarhet, transparens og likebehandling vil kunne forsterkes ytterligere, ikke minst gjennom bruken av kunstig intelligens. Det vekstpotensial som digitaliseringen medfører innenfor privat sektor er ubestridt. Men utviklingen, og de omstillingsprosesser som denne medfører, er imidlertid ikke bare et valgbart alternativ for nyskaping og utvikling innenfor næringslivet, men en nødvendighet for de fleste bedrifter. Med riktige forutsetninger kan datadrevet innovasjon bli en av Norges viktigste drivere for økt konkurranse- og bærekraft.

For at dette potensialet skal kunne realiseres er det flere faktorer og forutsetninger som må spille sammen. Det handler så vel om utviklingsfremmende tiltak, harmonisering av rettsregler og begreper samt identifisering og nedbygging av unødvendige hindringer, som å sikre at dette skjer innenfor hensiktsmessige rammebetingelser med hensyn til demokratiske ideal, rettssikkerhetsprinsipper, etikk og arbeidstaker- og personverninteresser.

Transparente prosesser og tillit mellom de forskjellige samfunnsaktørene er nøkkelfaktorer i denne sammenhengen. Tillit må ses ut fra et helhetsperspektiv og som en grunnleggende forutsetning for å fremme og muliggjøre datautveksling i økosystemet, uansett om det er informasjon knyttet til virksomheter i offentlig eller privat sektor, eller til individer. I dette ligger blant annet behovet av hensiktsmessige, klare og trygge rammer for *hvordan* datautveksling og databehandling kan skje, samt når og hvordan dette *ikke* skal skje.

- *Juristforbundet anbefaler at det nedsettes et tverrfaglig utvalg med oppdrag om å*
 - *avdekke uhensiktsmessige regulatoriske hindringer for digitalisering, bruk av kunstig intelligens samt automatisering av arbeidsprosesser og vedtak,*
 - *herunder gjennomføre en evaluering av mulige hindringer som kommer av forskjellig bruk og fortolkning av begreper på tvers av sektorer, samt*
 - *foreslå tiltak for å oppnå en mer harmonisert struktur og begrepsbruk i utformingen av lov, forskrift og rettsavgjørelser, herunder på tvers av berørte sektorer.*
- *Juristforbundet anbefaler at det nedsettes et tverrfaglig ekspertutvalg med oppgave om å løpende og systematisk samle inn informasjon og erfaring om hvordan personvern- og annen relevant regulering virker på digitaliseringen innenfor offentlig og privat sektor, og på dette grunnlag vurdere hvordan reguleringen kan utvikles for å bedre fylle sitt formål i forhold til norske forhold.*
- *Juristforbundet anbefaler at det på følgende områder iverksettes ytterligere rettede informasjonstiltak med formål om å fremme kunnskap og tillit innenfor det digitale økosystemet:*
 - *Tiltak for å øke kunnskapen og forståelsen hos aktører innenfor offentlig og privat sektor om gjeldende rammebetingelser og reelt handlingsrom, blant annet hva gjelder personvernreguleringen.*
 - *Tiltak for å øke kunnskapen og forståelsen hos den enkelte om digitaliseringen (dens muligheter, konsekvenser og risiko) samt hvilke virkemidler, sikkerhetsmekanismer og rettigheter som ligger i personvernreguleringen.*

UTKAST!

Demokratiske og etiske rammer for å sikre en hensiktsmessig samfunnsdigitalisering

I tider med så omfattende endringer og omstillingsprosesser av samfunnet er det svært viktig å være oppmerksom på overholdelse av demokratiske rammer og rettssikkerhetsperspektiver. Ikke minst gjelder dette i en situasjon som den vi opplever gjennom samfunnsdigitaliseringen, med store omveltninger innenfor nært sagt samtlige samfunnssektorer, arbeidsliv og privatliv, og hvor det fremmes krav om endring av rammebetingelser under tidspress.

En bevisst holdning til hvordan gjeldende interesseavveininger påvirkes

Et grunnleggende spørsmål som må stilles og hensyntas ved enhver endring av rammebetingelser, særlig når dette skjer under tidspress og med sterke interesser involvert, gjelder hvorvidt endringen påvirker den opprinnelige interessebalanse som en rettsregel er ment til å ivareta. Årsaken er at svakheter i rammebetingelsenes utforming og evne til å håndtere samfunnsmessige endringer ikke i seg selv innebærer at den bakenforliggende interessebalansen har spilt ut sin rolle, i tilfelle må dette redegjøres for og vurderes særskilt. Følgelig bør ethvert endringsforslag redegjøre ikke bare for hvorfor endringen ønskes, men også klargjøre om forslaget har som effekt eller formål å endre den opprinnelige interessebalansen, eller kun å endre utformingen for å bedre representere denne. I tilfelle endringen også medfører en endring i interessebalansen må dette forhold synliggjøres og løftes frem som en del av diskusjonen og forarbeidene. Dette for å sikre at det ikke skjer ubevisste og utilsiktede forskyvinger i eksisterende interesseavveininger som en effekt av utviklingen og kravene om tilpassede rammebetingelser.

Teknologinøytral utforming av rammebetingelser

I denne sammenhengen er teknologinøytral utforming ett av flere viktige verktøy for å tilpasse rammebetingelsene etter de nye krav som digitaliseringen medfører. Arbeidet med teknologi- og formnøytralitet bør ha en sektorovergripende tilnærming og sees i sammenheng med hva som er den mest effektive strategien for å tilpasse rammebetingelser til den digitale omstillingen. Det er imidlertid viktig å minne om at teknologi- og formnøytralitet ikke er mål i seg selv, men virkemidler hvor dette er hensiktsmessig for å oppnå bedre tilpassede rammebetingelser med hensyn til det formål og de interesser som skal ivaretas.

Regulatoriske sandkasser

Et annet regulatorisk verktøy som kan vise seg være både effektivt og en god måte å håndtere utvikling av rammebetingelser på i en situasjon hvor utviklingen både går raskt og retningen er usikker, er bruken av så kalte "regulatoriske sandkasser". Her defineres et "trygt rom" (f.eks. en del av et marked, en del av den offentlige sektor, knyttet til visse type tjenester/applikasjoner), hvor virksomheter kan teste innovative produkter, tjenester, forretningsmodeller og leveringsmekanismer uten umiddelbart å pådra seg alle normale regulatoriske konsekvenser av å delta i den aktuelle aktiviteten. Formålet er å muliggjøre reell uttesting av ny teknologi og nye applikasjoner for å blant annet raskere kunne identifisere unødvendige hindringer, hensiktsmessig utforming/tilpasning av rammebetingelser samt behov for særskilte beskyttelsesmekanismer. Det er imidlertid viktig at slike områder nøye defineres, avgrenses, følges opp og evalueres, ikke minst i forhold til etiske hensyn og personverninteresser.

Det etiske perspektivet

Det er et faktum at en kunstig intelligens med noen form for autonom beslutningskompetanse, ikke vil ha noen etiske sperrer for sine beslutninger, med mindre disse er spesifikt innebygget i selve systemet. Og måten slike eventuelle sperrer blir implementert på kan i sin tur skape nye utfordringer som bør vurderes nøye. Med den transformerende og gjennomgripende effekt ikke minst bruken av kunstig intelligens forventes å ha på de fleste samfunnsområder, er det videre viktig å kunne vurdere etikk og påvirkning på samfunnsnormer fra et samlet tverrfaglig perspektiv.

UTKAST!

Juristprofesjonen spiller en viktig rolle både som kravstiller og bidragsyter for å sikre en hensiktsmessig digitalisering av det norske samfunnet. Juristforbundet vil være en aktiv pådriver og tilrettelegger i dette henseende.

- *Juristforbundet vil rette oppmerksomhet på problemstillinger av betydning for demokratiske ideal, rettssikkerhetsprinsipper og etiske perspektiver i lyset av samfunnsdigitaliseringen.*
- *Juristforbundet anbefaler at det i forbindelse med lov- og forskriftsarbeid som vedrører digitalisering innføres et "interesseavveiningsfilter", hvor det må redegjøres for hvordan foreslåtte endringer påvirker den bakenforliggende interesseavveiningen som en rettsregel er ment til å ivareta. Dette for å sikre at lov- og forskriftsendringer ikke medfører utilsiktede og ubevisste endringer i gjeldende interesseavveininger.*
- *Juristforbundet anbefaler at rammeverket for regulatoriske sandkasser utformes på en måte som innebærer transparens for resultater og erfaringer, slik at effekten og nytten kan tilkomme alle aktører. Både rammeverk og vurdering av resultater bør gjenspeile den sektorovergripende karakter som digitaliseringen har, slik at man også i denne sammenhengen sikrer muligheten for en harmonisert tilnærming hva gjelder krav og begreper der hvor dette er hensiktsmessig. Videre bør behovet og mulighetene for ytterligere regulatoriske sandkasser innenfor offentlig og privat sektor, utover Finanstilsynets og Datatilsynets ansvarsområder, vurderes.*
- *Juristforbundet anbefaler at det oppnevnes et tverrfaglig sammensatt nasjonalt etisk råd for kunstig intelligens. Formålet er å sikre en solid mekanisme for veiledning og råd i etiske problemstillinger knyttet til kunstig intelligens. Det etiske rådet vil også kunne belyse personvernrelaterte dilemmaer og synliggjøre mulighetsrommet for å løse disse med ulike teknologiske løsninger.*